ISSN:3030-332X
Impact factor: 9,493
International journal of scientific researchers

НАРКОТАҲДИДНИНГ ТРАНСМИЛЛИЙ ВА РАҚАМЛИ ЎЛЧАМЛАРИ: ЎЗБЕКИСТОН ТАЖРИБАСИ ВА ИННОВАЦИОН ЕЧИМЛАР

Юлдашев Шоҳруҳ Хамид ўғли
Криминология тадқиқот институти илмий ходим-тадқиқотчиси,
катта лейтенант
Phone: +998 99 999-23-02
E-mail: shyuldashevv23@gmail.com
https://doi.org/10.5281/zenodo.21864745

Аннотация: мақолада гиёҳвандлик воситаларининг ноқонуний айланмасига оид трансмиллий (Афғонистон омили), минтақавий ва миллий (Ўзбекистон) даражадаги тенденциялар, наркобизнеснинг рақамли муҳитга кўчиши ҳамда бу ҳодисанинг ёшлар ва миллат генофондига таъсири қисқача, аммо комплекс тарзда таҳлил қилинади. Ўзбекистон Республикасида қабул қилинган ҳуқуқий-институционал чоралар (ПФ-207-сон Фармон) кўриб чиқилади ва сунъий интеллект ҳамда рақамли мониторингга асосланган амалий тавсиялар ишлаб чиқилади.
Таянч сўзлар: наркотаҳдид, трансмиллий уюшган жиноятчилик, Афғонистон, гиёҳвандлик, миллат генофонди, ёшлар, рақамли наркосавдо, «закладка», сунъий интеллект, ПФ-207-сон Фармон.

Аннотация: в статье кратко, но комплексно анализируются транснациональные (афганский фактор), региональные и национальные (Узбекистан) тенденции незаконного оборота наркотиков, переход наркобизнеса в цифровую среду, а также его влияние на молодежь и генофонд нации. Рассматриваются правовые меры Республики Узбекистан (Указ № ПФ-207) и предлагаются практические решения на основе искусственного интеллекта и цифрового мониторинга.
Ключевые слова: наркоугроза, транснациональная преступность, Афганистан, наркомания, генофонд нации, молодежь, цифровая наркоторговля, искусственный интеллект, Указ № ПФ-207.

Annotation: the article briefly yet comprehensively analyzes transnational (the Afghan factor), regional and national (Uzbek) trends in drug trafficking, the shift of the drug trade to the digital sphere, and its impact on youth and the nation's gene pool. Legal measures of Uzbekistan (Decree No. PF-207) are examined and practical AI- and digital-monitoring-based solutions are proposed.
Key words: drug threat, transnational crime, Afghanistan, drug addiction, nation's gene pool, youth, digital drug trade, artificial intelligence, Decree No. PF-207.

Кириш

Глобаллашув шароитида трансмиллий уюшган жиноятчилик, хусусан гиёҳвандлик воситаларининг ноқонуний айланмаси жаҳон ҳамжамияти олдида турган энг ҳалокатли таҳдидлардан бирига айланди. БМТнинг 2026 йилги “Жаҳон гиёҳвандлик ҳисоботи” маълумотларига кўра, 2024 йилда дунёда 331 миллион киши, яъни 15–64 ёшли аҳолининг 6,2 фоизи наркотик моддалар истеъмол қилган — бу кўрсаткич ўн йил олдин 5,2 фоизни ташкил этган эди[1].

Марказий Осиё анъанавий равишда “Афғон афюни” транзит қилинадиган “Шимолий йўналиш” марказида бўлиб келган[2]. Мазкур мақолада муаммо уч ўзаро боғлиқ кесимда — Афғонистон омили, Ўзбекистондаги криминоген ва демографик оқибатлар ҳамда

[1]Global drug use reaches record high as increasingly potent synthetic drugs spread. UN News, 29.06.2026 й. https://news.un.org/en/story/2026/06/1167817 (UNODC World Drug Report 2026: 2024 йилда дунёда 331 млн киши, яъни 15–64 ёшли аҳолининг 6,2 фоизи наркотик истеъмол қилган; ўн йил олдин бу кўрсаткич 5,2 фоиз бўлган).

[2]UNODC. World Drug Report 2025. New York, 2025. https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/WDR_2025/WDR25_B1_Key_findings.pdf

наркобизнеснинг рақамли трансформацияси — қисқача таҳлил қилиниб, амалий тавсиялар ишлаб чиқилади.

1. Афғонистон омили: тақиқнинг зиддиятли натижалари

Афғонистон 1991 йилдан бери дунёда кўкнори етиштиришда етакчи ўринлардан бирини эгаллаб келади[3]. Президент Ш.М.Мирзиёев 2018 йилда таъкидлаганидек, “Афғонистон хавфсизлиги — бу Ўзбекистон хавфсизлиги”нинг гарови ҳисобланади[4]. 2021 йилда ҳокимиятни қўлга киритган Толибон ҳаракати кўкнори етиштиришни тақиқлади ва БМТ 2023 йилда экин майдонларининг 95 фоизга қисқарганини тасдиқлади[5]. Бироқ Тожикистон ва Эрон расмийлари бу маълумотларга шубҳа билдиришган, БМТнинг ўзи ҳам 2022 йилги ҳисоботида майдонларнинг аввалги йилга нисбатан 32 фоизга ошганини қайд этган эди[6].

Тақиқ натижасида юзага келган бўшлиқни синтетик моддалар тўлдирмоқда: метамфетамин мусодараси 12 баробарга ошган ва Афғонистон дунёдаги энг тез метамфетамин ишлаб чиқарувчи давлатга айланган[7]. 2026 йилги UNODC таҳлилига кўра, мавжуд опий заҳиралари ҳисобига савдо 2026 йил охиригача давом этиши мумкин, кўкнори етиштириш эса қисман қўшни давлатларга силжимоқда[8]. Демак, тор маънодаги тақиқ чоралари истеъмолни тўхтатмай, бозорнинг таркибий «субституция» орқали қайта шаклланишига олиб келмоқда.

2. Ўзбекистондаги криминоген вазият ва рақамли трансформация

Марказий Осиёда синтетик наркотиклар бозорининг кенгайиши минтақа хавфсизлигининг янги фронтига айланмоқда — бу масала 2026 йил апрелида Самарқандда ўтказилган трансмиллий наркотаҳдидларга қарши халқаро форумда ҳам алоҳида кўтарилди[9].

Наркожиноятчиликнинг рақамли муҳитга кўчиши — “закладка” тизими, даркнет-дўконлар ва криптовалютада тўловлар — жиноятчиларга анонимлик ва трансчегаравий фаолият юритиш имконини бермоқда[10]. Ички ишлар органлари маълумотига кўра, ўртача 20–30 киши гиёҳвандлик жиноятлари бўйича ушланмоқда[11].

2026 йилнинг биринчи ярмида умумий ёшлар жиноятчилиги 25 фоизга камайган бўлса-да, вояга етмаганлар томонидан содир этилган жиноятлар 4,5 фоизга ортган — бу профилактика ишининг айнан вояга етмаганлар йўналишида кучайтирилиши зарурлигини кўрсатади[12].

---

[3]Лалетин Ю.П. Производство наркотиков в Афганистане // Сборник «Ближний Восток и современность». Вып. 18, 2003. http://book.iimes.su/?p=1964

[4]Ш.Мирзиёевнинг «Тинчлик жараёни, хавфсизлик соҳасида ҳамкорлик ва минтақавий шериклик» мавзусидаги халқаро конференциядаги нутқи. ЎзА, 27.03.2018 й.

[5]UNODC. Afghanistan opium cultivation in 2023 declined 95 per cent following drug ban — new UNODC survey, 05.11.2023. https://www.unodc.org/unodc/en/press/releases/2023/November/afghanistan-opium-cultivation-in-2023-declined-95-per-cent-following-drug-ban_-new-unodc-survey.html

[6]Тожикистон Афғонистонда наркотик ишлаб чиқариш ошганини маълум қилди, 02.08.2023 й. https://daryo.uz/k/2023/08/02/tojikiston-afgonistonda-narkotik-ishlab-chiqarish-oshganini-malum-qildi; Poppy Cultivation Increased 32% From Past Year: UNODC. TOLOnews, 02.11.2022. https://tolonews.com/afghanistan-180562

[7]БМТ Афғонистонда метамфетамин савдоси кескин ошди. Deutsche Welle, 10.09.2023. https://www.dw.com/ru/oon-v-afganistane-rezko-vyros-oborot-metamfetamina/a-66772713

[8]UNODC World Drug Report 2026 by region: Asia. https://www.unodc.org/unodc/wdr/2026/asia.html

[9]Synthetic drugs and digital crime: Why Central Asia is emerging as a new frontline. Euronews, 22.04.2026 й. https://www.euronews.com/2026/04/22/synthetic-drugs-and-digital-crime-why-central-asia-is-emerging-as-a-new-frontline

[10]UNODC. Central Asia Synthetic Drugs Situation Assessment. https://www.unodc.org/unodc/en/scientists/Central-Asia-synthetic-drugs-situation-assessment.html

[11]«Ўртача 20–30 киши ушланяпти». Ўзбекистонда гиёҳвандлик жиноятлари билан боғлиқ вазият қандай? Gazeta.uz, 07.07.2026 й. https://www.gazeta.uz/uz/2026/07/15/crime/

[12]«Ўзбекистонда ёшлар жиноятлари кескин камайди, вояга етмаганларники эса ортди» — ИИВ. Gazeta.uz, 15.07.2026 й. https://www.gazeta.uz/uz/2026/07/15/crime/

Дорихоналар орқали психотроп таъсирли дориларнинг нотиббий истеъмоли — «дорихона наркоманияси» — алоҳида ташвиш уйғотмоқда: Наркотикларни назорат қилиш миллий маркази бу тенденциянинг ёшлар орасида кенг тарқалаётганини расман тан олган[13].

Гиёҳвандлик Ўзбекистон аҳолисининг қарийб 60 фоизини ташкил этувчи ёшлар учун бевосита демографик хавф туғдиради: сўнгги беш йилда расмий рўйхатга олинган наркобеморлар сони 53 фоизга кўпайган[14]. Ёшларнинг наркотик моддаларга жалб этилишида интернет ва ижтимоий тармоқлар муҳим рол ўйнайди — бунга Тошкентда аниқланган QR-кодли реклама баннери мисол бўла олади[15]. Ўзбек тилининг изоҳли луғатида генофонд миллатнинг асосий ирсий ва интеллектуал белгилари мажмуаси сифатида таърифланади[16], шу боис ёшлар ўртасида гиёҳвандликнинг тарқалиши — репродуктив саломатликка путур етказиш, ирсий касалликлар хавфини ошириш ва ижтимоий-маънавий салоҳиятни заифлаштириш орқали — миллат генофондига узоқ муддатли таҳдид солади.

3. Ҳуқуқий жавоб ва инновацион ечимлар

2025 йил 3 ноябрда қабул қилинган ПФ-207-сон Фармон билан «2025–2026 йилларга мўлжалланган миллий дастур» тасдиқланди ва «Гиёҳвандлик воситалари устидан назорат қилиш бўйича давлат комиссияси» шакллантирилди[17]. Президент администрацияси раҳбари Саида Мирзиёева

2026 йил июнида ушбу масалани шахсан назоратга олганини, жумладан наркотикларни тарқатишнинг замонавий (рақамли) усулларини жиловлашга қаратилган янги қонунчилик ташаббусларини маълум қилди[18].

Юқоридаги таҳлил асосида қуйидаги комплекс тавсиялар илгари сурилади:

• Сунъий интеллект асосида наркотик воситалар мониторинги (AI-Narko-Monitor) ва очиқ манбалар асосида ахборот тўплаш (OSINT) тизимини жорий этиш — NLP алгоритмлари орқали ижтимоий тармоқлардаги миллионлаб хабарларни реал вақтда скрининг қилиш, жаргон сўзлар ва шубҳали геолокацияларни аниқлаб, нарко-контентни автоматик блоклаш;

• Блокчейн транзакцияларини таҳлил қилиш (Blockchain Analytics) ва DeFi тизимларини мониторинг қилувчи дастурларни жорий қилиш — TRM Labs каби компаниялар тажрибасига таяниб, Bitcoin, Tether, Monero каби крипто-активлар ҳаракатини кузатиш ва жиноий даромадлар юқори бўғинини (бенефициарларини) аниқлаш [4];

• Нью-Йорк полиция департаменти ва Microsoft ҳамкорлигида ишлаб чиқилган «Domain Awareness System» концепциясини миллий шароитга мослаштириб жорий этиш — ички ишлар, божхона, чегара ва соғлиқни сақлаш маълумотлар базалари, кузатув камералари ҳамда тезкор чақирувлар сигналларини ягона интерактив дашбордга бирлаштириш [5];

• “Закладчик” ва “наркограффити”чилар энг кўп фаолият юритадиган ҳудудларнинг рақамли криминоген харитасини (“Heat Maps”) яратиш ҳамда “қизил” зоналарда ақлли видеокузатув (Smart CCTV) камералари ва дронлар тармоғини кенгайтириш;

---

[13]«Ёшлар орасида «дорихона наркоманияси» кенг тарқалаётганидан ташвишдамиз» — Наркотикларни назорат қилиш миллий маркази. Gazeta.uz, 15.11.2024 й. https://www.gazeta.uz/uz/2024/11/15/narco/

[14]«Ўзбекистонда охирги 5 йилда наркобеморлар рўйхатига олинганлар сони 53 фоизга кўпайди» — бош нарколог. Дунё ўзбеклари расмий веб-сайти, 02.12.2025 й. https://dunyouzbeklari.com/?p=265599

[15]Тошкентдаги баннерда гиёҳванд моддалар сотиладиган сайт реклама қилингани аниқланди. Gazeta.uz, 22.11.2019 й. https://www.gazeta.uz/uz/2019/11/22/drug-banner/

[16]Мадвалиев А. Ўзбек тилининг изоҳли луғати. Тошкент, 2018 й.

[17]Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Аҳоли саломатлиги ва миллат генофондини гиёҳвандлик ва наркожиноятлардан самарали ҳимоя қилиш бўйича комплекс чора-тадбирлар тўғрисида»ги ПФ-207-сон Фармони, 03.11.2025 й. https://lex.uz/docs/7818774

[18]Саида Мирзиёева: гиёҳвандликка қарши кураш масаласини шахсан назоратга олдим. Sputnik Ўзбекистон, 15.06.2026 й. https://sputniknews.uz/20260615/saida-mirziyoeva-58340059.html

• Сингапур тажрибаси асосида «Digital Guardian» — сунъий интеллектга асосланган кибер-патрул тизимини жорий этиш: “Telegram” ва ижтимоий тармоқлардаги нарко-рекламаларни автоматик блокловчи ва тарқатувчининг геолокациясини аниқловчи нейротармоқ;

• Жанубий Корея тажрибаси асосида мактаб ва олийгоҳларда йиллик тиббий кўрик доирасида “нейромедиаторлар балансини” (дофамин ва серотонин даражасини) ўлчовчи эрта диагностика тизимини жорий этиш;

• Гиёҳвандлик ва психотроп моддаларга қарамликдан воз кечиш бўйича маслаҳат берувчи, анонимликни таъминлайдиган 24/7 ишонч телефони тармоғини ташкил этиш;

• Наркограффитини алоҳида жиноят тури сифатида қайд этиш ва жавобгарлик белгилаш, шунингдек таркибида психотроп моддалар бўлган дориларни беришнинг алоҳида тартибини жорий этиш орқали «дорихона наркоманияси»га қарши курашни кучайтириш, дорихоналарни навбатдан ташқари текшириш механизмларини жорий этиш.

Илмий жиҳатдан ушбу ёндашувларнинг умумий янгилиги шундадир: улар анъанавий реактив назоратдан фарқли равишда наркотик фаолиятни рақамли ва молиявий муҳитда барвақт босқичда аниқлаш ҳамда унинг тарқалиш занжирини узишга қаратилган яхлит кибер-криминологик мониторинг моделини шакллантиради.

Хулоса

Ўтказилган таҳлил шуни кўрсатадики, гиёҳвандлик воситаларининг ноқонуний айланмаси бугунги кунда анъанавий чегаралардан чиқиб, трансмиллий (Афғонистон омили), рақамли (кибермакон ва даркнет) ҳамда фармацевтик ўлчамларни ўзида мужассам этган мураккаб гибрид таҳдидга айланди. «Рақамли наркосавдогар» ва «дорихона наркоманияси қурбони» каби янги криминологик портретларнинг пайдо бўлиши эндиликда эмпирик-реактив чоралардан илмий диагнозга асосланган интеллектуал моделга ўтишни объектив тақозо этмоқда.

Афғонистондаги тажриба шуни исботладики, фақат етиштиришни тақиқлаш субституция эффектини — арзон ва иқлимга боғлиқ бўлмаган синтетик моддаларнинг бозорни эгаллашини — юзага келтириши мумкин. Шу боис Ўзбекистон Республикасида қабул қилинган ПФ-207-сон Фармон билан белгиланган комплекс тизимли ёндашув, яъни жазолаш механизмлари билан бир қаторда илмий-таҳлилий ва профилактик воситаларни уйғунлаштириш тўғри стратегик йўналиш ҳисобланади.

Якуний хулоса сифатида таъкидлаш жоизки, фақатгина давлат институтлари, фуқаролик жамияти ва халқаро ҳамжамиятнинг ўзаро ишончли ва интеграциялашган ҳамкорлиги орқалигина — «Самарқанд ташаббуси» тамойиллари руҳида — миллат генофондини асраш ва келажак авлодни замонавий наркобизнес таҳдидларидан ишончли ҳимоя қилиш мумкин. Бу — умумий масъулият ва биргаликдаги стратегик вазифадир.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Аҳоли саломатлиги ва миллат генофондини гиёҳвандлик ва наркожиноятлардан самарали ҳимоя қилиш бўйича комплекс чора-тадбирлар тўғрисида»ги ПФ-207-сон Фармони. 03.11.2025 й. https://lex.uz/docs/7818774
2. Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Гиёҳванд моддалар ва жиноятчилик бўйича бошқармаси (UNODC). World Drug Report 2025. New York, 2025. https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/WDR_2025/WDR25_B1_Key_findings.pdf
3. Гиёҳвандлик воситаларининг ноқонуний муомаласига қарши курашиш бўйича Марказий Осиё минтақавий ахборот мувофиқлаштириш маркази (CARICC) таҳлилий маълумотлари, 2024–2025 йй.
4. TRM Labs. Крипто-активлар ҳаракатини таҳлил қилиш бўйича ҳисоботлар, 2025 й.
5. New York Police Department (NYPD), Microsoft. Domain Awareness System концепцияси тавсифи.
6. Пардаева С.Б., Ҳабибуллаев Ш.С., Умирбоева М.О., Охонов Э.Т. Табиий ва синтетик наркотик воситалар. Зарари ва фойдаларини ўрганиш. Мақола. 2025 й. https://cyberleninka.ru/article/n/tabiiy-va-sintetik-narkotik-vositalar-foydasi-va-zararlarini-o-rganish
7. Мадвалиев А. Ўзбек тилининг изоҳли луғати. Тошкент, 2018 й.

8. «Ўзбекистонда охирги 5 йилда наркобеморлар рўйхатига олинганлар сони 53 фоизга кўпайди» — бош нарколог. Мақола. Дунё ўзбеклари расмий веб-сайти. 02.12.2025 й. https://dunyouzbeklari.com/?p=265599
9. «Ёшлар орасида «дорихона наркомаияси» кенг тарқалаётганидан ташвишдамиз» — Наркотикларни назорат қилиш миллий маркази. Gazeta.uz. 15.11.2024 й. https://www.gazeta.uz/uz/2024/11/15/narco/
10. «Тошкентда ўқувчилар орасида синтетик наркотик истеъмол қилиш кўпаяпти» — Тошкент шаҳар ҳокими ўринбосари Д.Раҳимова. Gazeta.uz. 19.11.2024 й. https://www.gazeta.uz/uz/2024/11/19/narco/
11. Тошкентдаги баннерда гиёҳванд моддалар сотиладиган сайт реклама қилингани аниқланди. Тезис. Gazeta.uz. 22.11.2019 й. https://www.gazeta.uz/uz/2019/11/22/drug-banner/
12. Лалетин Ю.П. Производство наркотиков в Афганистане. Сборник «Ближний Восток и современность». Вып. 18, 2003. http://book.iimes.su/?p=1964
13. Ш.Мирзиёевнинг «Тинчлик жараёни, хавфсизлик соҳасида ҳамкорлик ва минтақавий шериклик» мавзусидаги халқаро конференциядаги нутқи. Ўзбекистон миллий ахборот агентлиги. 27.03.2018 й.
14. Тожикистон Афғонистонда наркотик ишлаб чиқариш ошганини маълум қилди. 02.08.2023 й. https://daryo.uz/k/2023/08/02/tojikiston-afgonistonda-narkotik-ishlab-chiqarish-oshganini-malum-qildi
15. UNODC. Afghanistan opium cultivation in 2023 declined 95 per cent following drug ban — new UNODC survey. 05.11.2023. https://www.unodc.org/ unodc/en/press/releases/2023/November/ afghanistan-opium-cultivation-in-2023-declined-95-per-cent-following-drug-ban_-new-unodc-survey. html
16. Poppy Cultivation Increased 32% From Past Year: UNODC. TOLOnews. 02.11.2022. https://tolonews.com/afghanistan-180562
17. БМТ Афғонистонда метамфетамин савдоси кескин ошди. Deutsche Welle. 10.09.2023. https://www.dw.com/ru/oon-v-afganistane-rezko-vyros-oborot-metamfetamina/a-66772713
18. Толибон яна қудратга қайтди. Энди Афғонистондаги наркобизнесга нима бўлади? BBC Uzbek. 02.11.2021. https://www.bbc.com/uzbek/world-58417819